OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
PAOLA MENGOZZIEGO
przedstawiona w dniu 29 marca 2007 r. [1]

I — Wprowadzenie

1. Wyrokiem z dnia 16 listopada 2005 r. Tribunal d'instance de Saintes (zwany dalej „Tribunal d'instance") przedłożył Trybunałowi w trybie art. 234 WE dwa pytania prejudycjalne dotyczące wykładni dyrektywy Rady z dnia 22 grudnia 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego (87/102/EWG) [2].

2. Trybunał stoi w istocie przed zadaniem z jednej strony wyjaśnienia, czy art. 11 i 14 dyrektywy 87/102 zezwalają na to, aby przepisy krajowe, które dokonując transpozycji tej dyrektywy, ustanawiają zasady współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług, których nabycie jest finansowane z owego kredytu, uzależniały stosowanie tych zasad od wzmianki o finansowanych towarach lub usługach w pierwszej umowie; z drugiej zaś strony jego zadaniem jest wyjaśnienie celów przewidzianych w dyrektywie 87/102 i orzeczenie, czy należy uznać, że według prawa wspólnotowego sąd krajowy może stosować rzeczone przepisy krajowe z urzędu również wtedy, gdy ich stosowanie z urzędu jest w danym porządku prawnym wykluczone.

II — Właściwy kontekst normatywny

A — *Przepisy wspólnotowe*

3. Zgodnie z art. 1 ust. 1 i 2 lit. c) dyrektywy 87/102, dyrektywa ta „ma zastosowanie do umów o kredyt konsumencki", a zatem do tych wszystkich umów, na podstawie których „kredytodawca udziela lub przyrzeka udzielić konsumentowi kredytu w formie płatności odroczonej, pożyczki lub innej podobnej usługi finansowej"; wyłączone są jednak umowy kredytowe wymienione w art. 2 dyrektywy.

1 — Język oryginału: włoski.

2 — Dz.U. 1987, L 42, str. 48. Dyrektywa ta została zmieniona początkowo dyrektywą Rady 90/88/EWG z dnia 22 lutego 1990 r. (Dz.U. L 61, str. 14), a następnie dyrektywą Rady i Parlamentu Europejskiego 98/7/WE z dnia 16 lutego 1998 r. (Dz.U. L 101, str. 17).

4. Artykuł 4 ust. 1 dyrektywy 87/102 stanowi, iż umowy kredytowe zawierane są na piśmie, natomiast jego ust. 2 lit. a) precyzuje, że umowa na piśmie powinna zawierać określenie rocznej stopy oprocentowania. Ustęp 3 tego artykułu precyzuje, że „[u]mowa w formie pisemnej w dalszej swej części zawiera inne istotne warunki umowy", i wskazuje, że „[n]a zasadzie przykładu Załącznik [I] do […] dyrektywy zawiera wykaz takich warunków, których włączenia do umowy w formie pisemnej jako istotnego elementu mogą żądać państwa członkowskie".

5. Artykuł 11 dyrektywy 87/102 stanowi, co następuje:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, że istnienie umowy kredytu w żaden sposób nie wpłynie na prawa konsumenta wobec dostawcy towarów lub podmiot[u] świadcząc[ego] usługi, które zostały zakupione na mocy takiej umowy, w przypadkach gdy towary lub usługi nie są dostarczone czy świadczone lub z innych powodów nie są zgodne z umową o ich dostarczenie czy świadczenie.

2. Konsument ma prawo podjąć środki prawne przeciwko kredytodawcy, jeżeli:

a) w celu zakupu towarów lub uzyskania usługi konsument zawiera umowę kredytu z osobą inną niż dostawca towarów lub podmiot świadczący usługi; oraz

b) kredytodawca i dostawca towarów lub podmiot świadczący usługi sporządzili wcześniejszą umowę, na mocy której kredyt dostępny jest wyłącznie od tego kredytodawcy dla klientów tego dostawcy lub podmiotu świadczącego usługi na nabycie towarów lub usług od tego dostawcy towarów lub podmiotu świadczącego usługi; oraz

c) konsument wymieniony w lit. a) uzyskuje swój kredyt zgodnie ze sporządzoną wcześniej umową; oraz

d) towary lub usługi objęte umową kredytu nie są dostarczone ani świadczone lub są dostarczone czy świadczone częściowo, lub nie są zgodne z umową o ich dostarczenie czy świadczenie; oraz

e) konsument podjął środki prawne przeciwko dostawcy towarów lub podmiotowi świadczącemu usługi, ale bez uzyskania zadośćuczynienia, do którego jest uprawniony.

Państwa członkowskie określają, w jakim zakresie i na jakich warunkach te środki prawne mogą być wykorzystywane.

[…]".

6. Wreszcie art. 14 dyrektywy 87/102 stanowi, co następuje:

„1. Państwa członkowskie zapewnią, aby umowy kredytu nie naruszały, ze szkodą dla konsumenta, przepisów prawa krajowego przyjętych w wykonaniu niniejszej dyrektywy lub z nią zgodnych.

2. Państwa członkowskie zapewnią ponadto, aby przepisy, które przyjęły w wykonaniu niniejszej dyrektywy, nie były omijane poprzez specjalny sposób formułowania umów, w szczególności poprzez metodę rozdzielania kwoty kredytu na kilka umów".

B — *Przepisy krajowe*

7. We francuskim porządku prawnym przepisy dotyczące kredytu konsumenckiego były początkowo zawarte w ustawie nr 78-22 z dnia 10 stycznia 1978 r. [3]. Przepisy te, wcześniejsze wobec dyrektywy 87/102 i uzupełnione następnie ustawą nr 89-421 z dnia 23 czerwca 1989 r. [4], zostały wcielone, w ramach księgi III tytułu I Rozdziału pierwszego, do Code de la consommation (Kodeksu konsumenta, zwanego dalej „kodeksem"), o którym mowa w ustawie nr 93-949 z dnia 26 lipca 1993 r. [5] oraz w dekrecie nr 97-298 z dnia 27 marca 1997 r. [6].

3 — Loi relative à l'information et à la protection des consommateurs dans le domaine de certaines opérations de crédit (ustawa dotycząca informacji i ochrony konsumentów w ramach określonych czynności kredytowych, znana jako „ustawa Scrivener", JORF z dnia 11 stycznia 1978 r., str. 299).

4 — Loi relative à l'information et à la protection des consommateurs ainsi qu'a diverses pratiques commerciales (ustawa dotycząca informacji i ochrony konsumentów oraz różnorodnych praktyk handlowych, JORF z dnia 29 czerwca 1989 r., str. 8047).

5 — Loi instaurant le Code de la consommation — partie législative (ustawa ustanawiająca kodeks konsumenta — część legislacyjna) (JORF z dnia 27 lipca 1993 r., str. 10538).

6 — Décret relatif au Code de la consommation — partie réglementaire (dekret dotyczący kodeksu konsumenta — część reglamentacyjna) (JORF z dnia 3 kwietnia 1997 r., str. 78).

8. Zgodnie z art. L. 311-2 kodeksu przepisy rzeczonego rozdziału I „mają zastosowanie do transakcji kredytowych, w tym ewentualnych poręczeń z nimi związanych, zawieranych w zwykły sposób przez osoby fizyczne lub prawne odpłatnie lub pod tytułem darmym” [7].

9. Zgodnie z art. L. 311-8 kodeksu transakcje kredytowe, o których mowa w art. L. 311-2, powinny być zawierane w trybie oferty wstępnej, którą należy przesłać pożyczkobiorcy, a która zgodnie z art. 311-10 powinna wśród innych informacji dotyczących kredytu określać, „w odpowiednim przypadku, stopę oprocentowania” (pkt 2), wśród innych przepisów kodeksu odsyłać, „w odpowiednim przypadku, do art. od L. 311-20 do L. 311-31 i L. 311-13” (pkt 3) i wreszcie precyzować, „w odpowiednim przypadku, finansowane towar lub usługę” (pkt 4).

10. Zgodnie z art. L. 313-13 kodeksu „wstępna oferta kredytu zostaje sporządzona zgodnie z wymogami przewidzianymi w powyższych artykułach według jednego ze wzorów przygotowanych przez bankowy komitet reglamentacyjny po uprzednim zasięgnięciu opinii krajowej rady do spraw konsumentów”. Artykuł R. 311-6 kodeksu stanowi z kolei, że „wstępna oferta kredytu, o której mowa w art. L. 311-8, zawiera informacje, które pojawiają się w tym ze wzorów załączonych do niniejszego kodeksu, który odpowiada oferowanej transakcji kredytowej”.

11. Artykuły od L. 311-20 do L. 311-28 kodeksu ustanawiają następnie przepisy szczególne dotyczące „kredytów związanych”, charakteryzujących się pewnego rodzaju zależnością między umową kredytu a umową dostawy, przejawiającej się zarówno w fazie zawierania umów, jak i w fazie ich wykonywania.

12. W szczególności art. L. 311-20 kodeksu przewiduje konkretnie, że „jeżeli wstępna umowa kredytu zawiera wzmiankę o finansowanych towarze lub usłudze, zobowiązania pożyczkobiorcy stają się skuteczne dopiero w chwili dostarczenia towaru lub usługi”.

13. Ponadto art. L. 311-21 ust. 1 kodeksu stanowi:

„W razie sporu dotyczącego wykonania umowy głównej, do czasu wydania orzeczenia ostatecznego sąd może zawiesić wykonanie umowy kredytu. Umowa ta zostaje całkowicie rozwiązana lub unieważniona, jeżeli umowa, z powodu której została ona zawarta, jest mocą orzeczenia sądowego rozwiązana lub unieważniona”.

14. Wreszcie art. L. 311-33 kodeksu, mający zastosowanie do wszystkich transakcji kredytowych przewidzianych w art. L. 311-2, w przypadku nieprzestrzegania przez

7 — Podobnie jak w przypadku wszystkich pozostałych przepisów krajowych cytowanych w niniejszej opinii, tłumaczenie jest nieoficjalne.

pożyczkodawcę formalności, o których mowa w art. od L. 311-8 do L. 311-13, nakłada na niego sankcję utraty prawa do odsetek, co pociąga za sobą ograniczenie ciążącego na pożyczkobiorcy obowiązku zwrotu jedynie do kapitału, który musi on spłacić zgodnie z ustalonym harmonogramem.

III — Okoliczności faktyczne, pytania prejudycjalne i przebieg postępowania

15. Spór w sprawie głównej toczy się między panem Maksem Rampionem i panią Marie-Jeanne Godard, po mężu Rampion (zwanymi dalej „państwem Rampion") a spółką Franfinance SA i K par K SAS (zwaną dalej „spółką KpK").

16. Na mocy dokumentu prywatnego podpisanego w dniu 5 września 2003 r., po wizycie domowej przedstawiciela spółki KpK, państwo Rampion nabyli od niej za cenę 6 150 EUR kilka okien, których dostawa i instalacja miały według umowy dostawy nastąpić w terminie od sześciu do ośmiu tygodni od chwili dokonania pomiaru przez pracownika technicznego. W umowie dostawy została nadto przewidziana możliwość uzyskania od Franfinance kredytu na sfinansowanie całości zakupu.

17. Tego samego dnia państwo Rampion zawarli z Franfinance umowę o otwarcie kredytu do maksymalnej wysokości ustalonej na 6 150 EUR, w której to umowie wspomniana została tożsamość dostawcy jako spółki KpK, jednak nie został sprecyzowany rodzaj towaru ani usługi, których zakup był finansowany.

18. W dniu 27 listopada 2003 r., tj. w dniu, na który ustalona została dostawa i instalacja okien, państwo Rampion stwierdzili, że ramy i wsporniki, na których spółka KpK miała zamiar zamontować okna, były uszkodzone przez szkodniki. Dlatego w dniu 5 stycznia 2004 r., listem poleconym z potwierdzeniem odbioru, poinformowali oni spółkę KpK o zamiarze rozwiązania umowy dostawy.

19. Wobec braku zadowalającej ich reakcji w odpowiedzi na żądanie rozwiązania umowy dostawy, w dniach 29 października i 2 listopada 2004 r. państwo Rampion wnieśli przeciwko spółce KpK i Franfinance sprawę do Tribunal d'instance de Saintes (zwanego dalej „Tribunal d'instance"), żądając stwierdzenia nieważności owej umowy z wynikającym stąd rozwiązaniem umowy kredytu lub ewentualnie rozwiązania pierwszej umowy z powodu niewykonania zobowiązania przez dostawcę.

20. W zakresie żądania stwierdzenia nieważności umowy dostawy państwo Rampion, powołując się na ściśle potestatywny charakter klauzuli dotyczącej terminu

dostawy, utrzymywali, że rzeczona umowa była nieważna z powodu braku dokładnego określenia daty dostawy, wymaganego zgodnie z art. L. 114-1 kodeksu.

21. W odniesieniu do żądania rozwiązania umowy z powodu niewykonania umowy dostawy państwo Rampion stwierdzili, że ponieważ KpK nie przeprowadziła uprzedniej weryfikacji solidności materiałów i nie przewidziała ich wymiany, nie wywiązała się z ciążącego na niej „obowiązku radzenia" („obligation de conseil").

22. Stawiwszy się na rozprawie, zarówno spółka KpK, jak i Franfinance domagały się oddalenia żądań powodów, twierdząc w skrócie, co następuje:

— sformułowanie „od sześciu do ośmiu tygodni od chwili dokonania pomiarów" spełnia wymogi przewidziane w art. L. 114-1 kodeksu;

— kredyt nie był umownie związany z umową dostawy okien, albowiem nawet abstrahując od faktu, iż przedmiotowa umowa kredytu stanowiła otwarcie kredytu, stosowanie przepisów kodeksu dotyczących wzajemnej zależności umowy dostawy i umowy kredytu jest zgodnie z art. L. 311-20 kodeksu uzależnione od umieszczenia we wstępnej ofercie kredytu informacji na temat sprzedawanego towaru, której w tym przypadku nie ma.

23. Zarządzeniem tymczasowym z dnia 1 czerwca 2005 r. Tribunal d'instance postanowił o otwarciu rozprawy na nowo celem wysłuchania wyjaśnień stron na okoliczność niektórych kwestii podniesionych z urzędu w owym zarządzeniu i związanych z przepisami art. L. 311-8 i nast. kodeksu, dotyczącymi kredytu konsumenckiego oraz z art. L. 121-21 i nast. kodeksu, dotyczącymi sprzedaży w miejscu zamieszkania.

24. Po otrzymaniu uwag stron Tribunal d'instance, w orzeczeniu z dnia 16 listopada 2005 r. (zwanym dalej „orzeczeniem odsyłającym"), uznał za niezbędne do celów rozstrzygnięcia sporu zwrócenie się do Trybunału z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

25. W pierwszej kolejności Tribunal d'instance stwierdza, że:

— w prawie wewnętrznym przepis art. 11 dyrektywy 87/102 został przetransponowany za pomocą art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu;

— według części doktryny, w przypadku gdy pożyczkodawca wie, że pożyczka jest przeznaczona na sfinansowanie zakupu towarów lub usług, powinien on przedstawić pożyczkobiorcy ofertę kredytową, która uzależnia pożyczkę od rzeczonego zakupu;

— sąd kasacyjny dokonuje językowej wykładni art. L. 311-20 kodeksu, uzależniając stosowanie norm dotyczących współzależności umowy kredytu i umowy dostawy towarów lub usług od zawarcia w ofercie kredytowej informacji na temat finansowanych towaru lub usług;

— w niniejszym przypadku, mimo iż umowa kredytu nie wspomina o związku z umową dostawy, związek między tymi dwoma umowami w istocie istnieje, mimo iż przeczy temu zarówno dostawca, jak i pożyczkodawca, którzy jednak nie wykazali, że państwo Rampion mieli zamiar przeznaczenia pożyczki na inne cele;

— zawarcie umowy o otwarcie kredytu niezwiązanej zamiast pożyczki osobistej związanej skutkuje stworzeniem pożyczkodawcy możliwości obchodzenia praw konsumenta określonych w art. L. 311-20 i nast. kodeksu i unikania ograniczeń i kosztów związanych ze współzależnością istniejącą między umową kredytu a umową dostawy, jak również pobierania odsetek wyższych niż te, jakie pobierałby w przypadku związanej pożyczki osobistej, albowiem próg wyzysku nie jest taki sam.

26. W drugiej kolejności Tribunal d'istance stwierdza, że:

— przepisy art. L. 311-20 i nast. kodeksu dotyczące współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług nie zostały przywołane przez powodów;

— orzecznictwo sądu kasacyjnego nie zezwala sędziemu na podnoszenie z urzędu okoliczności prawnych dotyczących przepisów regulujących kredyt konsumencki; przepisy te dzielą się bowiem na normy „ogólne porządku publicznego" — przyjęte w interesie publicznym, które sąd może przywołać z urzędu — i normy „ochronne porządku publicznego" — przyjęte w interesie określonej kategorii podmiotów, na które mogą się powołać jedynie podmioty należące do tej kategorii — dlatego przepisy dotyczące kredytu konsumenckiego należą do tej drugiej kategorii, albowiem

zostały przyjęte w wyłącznym interesie konsumentów [8];

— należy jednakże zastanowić się, czy orzecznictwo Trybunału [9], które uznaje prawo sądu do podnoszenia z urzędu kwestii dotyczących przepisów wynikających z dyrektywy 93/13/EWG [10] może — wbrew stanowisku Cour de Cassation [11], a zgodnie ze stanowiskiem części doktryny — zostać rozszerzone również na inne przepisy chroniące konsumentów, jakimi są przepisy regulujące instytucję kredytu konsumenckiego;

— w tym celu należy uprzednio przeprowadzić analizę celów dyrektywy 87/102 zmierzającą do wyjaśnienia, czy według intencji prawodawcy wspólnotowego przepisy dotyczące kredytu konsumenckiego zostały uchwalone w wyłącznym interesie konsumentów, czy też stawiają sobie one szersze cele związane z organizacją rynku.

8 — W szczególności Cass. Civ., z dnia 10 lipca 2002 r., Bull. I, nr 195, str. 149, które wskazuje, że naruszenie obowiązków ustanowionych w art. L. 311-2, L. 311-8 i L. 311-10 kodeksu, również wynikających z wymogów porządku publicznego, może zostać podniesione jedynie na wniosek osoby, której ochronę mają na celu owe przepisy.

9 — Wyroki z dnia 27 czerwca 2000 r. w sprawach połączonych od C-240/98 do C-244/98 Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, Rec. str. I-4941, oraz z dnia 21 listopada 2002 r. w sprawie C-473/00 Cofidis, Rec. str. I-10875.

10 — Dyrektywa Rady z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. L 95, str. 29).

11 — Cass. Civ., z dnia 23 listopada 2004 r., Bull. I, nr 287, str. 241.

27. Z tego względu Tribunal d'instance zawiesił postępowanie w zawisłej przed nim sprawie, aby przedłożyć Trybunałowi następujące pytania prejudycjalne:

„1) Czy art. 11 i 14 dyrektywy Rady 87/102/EWG […] należy interpretować w ten sposób, że zezwalają one sędziemu na zastosowanie zasad współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów i usług sfinansowaną za pomocą tego kredytu, w przypadku gdy umowa kredytowa nie zawierała informacji na temat towaru objętego finansowaniem lub została zawarta poprzez otwarcie kredytu bez wzmianki o towarze objętym finansowaniem?

2) Czy cel dyrektywy Rady 87/102/EWG […] wykracza poza ochronę konsumentów i obejmuje organizację rynku, umożliwiając sędziemu zastosowanie z urzędu wynikających z niej przepisów?".

28. Zgodnie z art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości uwagi na piśmie przedstawili Franfinance, rządy austriacki, francuski, włoski, hiszpański i niemiecki oraz Komisja.

29. Na rozprawie w dniu 8 lutego 2007 r. uwagi ustne przedstawili pełnomocnicy Franfinance, rządu francuskiego i Komisji.

IV — Analiza prawna

A — *W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego*

1. Uwagi wstępne

30. Pragnę przede wszystkim zaważyć, że pierwsze pytanie przedłożone Trybunałowi w formie przedstawionej przez sąd odsyłający nie wyjaśnia, jakie są normy współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług, które sąd ten zastosowałby ewentualnie mimo braku wzmianki w umowie kredytu na temat finansowanego towaru: te zawarte w dyrektywie czy też te wynikające z krajowych przepisów wykonawczych.

31. W tym względzie wymaga podkreślenia fakt, iż na podstawie orzecznictwa Trybunału nie może chodzić w niniejszej sprawie — która dotyczy sporu między podmiotami prywatnymi — o przepisy samej dyrektywy. W istocie dyrektywa nie może sama z siebie tworzyć obowiązków dla podmiotów prywatnych, a zatem nie może być powoływana przeciwko nim, dlatego nawet jasny, precyzyjny i bezwarunkowy przepis dyrektywy mający na celu tworzenie praw lub obowiązków dla podmiotów prywatnych nie może być stosowany w ramach sporu zawisłego wyłącznie pomiędzy podmiotami prywatnymi [12].

32. Pierwsze pytanie jest zatem dopuszczalne jedynie wtedy, gdy rozumie się je jako zmierzające do ustalenia wykładni art. 11 i 14 dyrektywy 87/102 nie dla celów bezpośredniego ich zastosowania w przedmiotowym stanie faktycznym, lecz aby umożliwić sędziemu krajowemu dokonanie z kolei wykładni i zastosowania przepisów prawa krajowego w przedmiocie współzależności między umową kredytu a umową dostawy w sposób zgodny z wymogami ustanowionymi w tych właśnie artykułach.

33. Zgodnie bowiem z ustaloną linią orzecznictwa wynikający z dyrektywy obowiązek państw członkowskich w zakresie osiągnięcia rezultatu przewidzianego przez tę dyrektywę, jak również zobowiązanie zawarte w art. 10 WE do podjęcia wszelkich właściwych środków ogólnych lub szczególnych w celu zapewnienia wykonania tego obowiązku wiążą władze państw członkowskich, w tym, w ramach ich właściwości, władze sądowe [13]. Stąd stosując prawo

12 — Wyrok z dnia 5 października 2004 r. w sprawach połączonych od C-397/01 do C-403/01 Pfeiffer i in., Rec. str. I-8835, pkt 108 i 109, oraz przywołane tam orzecznictwo.

13 — Ibidem, pkt 110.

krajowe, a zwłaszcza przepisy uregulowania przyjętego specjalnie w celu wprowadzenia wymagań dyrektywy, sąd krajowy jest zobowiązany interpretować prawo krajowe w najszerszym możliwym zakresie w świetle brzmienia i celu danej dyrektywy, aby osiągnąć rezultat przez nią przewidziany, a co za tym idzie, zapewnić zgodność z art. 249 akapit trzeci WE [14].

34. Normy prawa krajowego w przedmiocie współzależności między umową kredytu a umową dostawy, na które powołuje się orzeczenie odsyłające, zawarte są w przepisach art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu. Sam sąd odsyłający wskazuje jednak, że stosowanie tych przepisów zgodnie z wykładnią Cour de Cassation wymaga uprzedniego zawarcia wzmianki na temat finansowanego towaru lub usługi w umowie kredytu.

35. Należy zatem przypomnieć, że nałożony na sąd krajowy obowiązek interpretowania przepisów krajowych w świetle brzmienia i celu danej dyrektywy ogranicza się do przypadków, „gdy jest to możliwe", a zatem ma zastosowanie jedynie wtedy, gdy treść rozpatrywanych przepisów pozostawia margines dla innej wykładni. Obowiązek ten nie prowadzi zatem aż do konieczności dokonywania wykładni przepisów krajowych contra legem [15].

36. Do sądu odsyłającego należy więc zadanie zbadania, czy rzeczone przepisy kodeksu mogą być interpretowane w odmienny sposób od tego obranego przez Cour de Cassation, nie prowadząc do wykładni contra legem, i czy mogą zatem zostać zastosowane w przypadku takim jak ten tu rozpatrywany, w którym bezsprzecznym jest fakt, iż brak jest w umowie kredytu wzmianki o finansowanym towarze [16].

37. W tym względzie należy nadto przypomnieć, że zdaniem Trybunału, o ile zasada dokonywania wykładni zgodnej prawa krajowego dotyczy głównie przepisów krajowych przyjętych w celu transponowania danej dyrektywy, o tyle nie ogranicza się ona jednakże do wykładni tych przepisów, ale sąd krajowy powinien brać pod uwagę całość norm prawa krajowego dla oceny tego, w jaki sposób mogą być stosowane, aby nie osiągnąć rezultatu sprzecznego z celem dyrektywy [17]. W tym kontekście, jeśli prawo krajowe, stosując uznane przez nie metody wykładni, zezwala, w pewnych okolicznościach, na taką wykładnię przepisu krajowego porządku prawnego, że konflikt z inną normą prawa krajowego zostanie uniknięty, lub na ograniczenie w tym celu zakresu danego przepisu poprzez stosowanie go tylko,

14 — Ibidem, pkt 113.

15 — Zobacz podobnie między innymi wyrok z dnia 17 września 1997 r. w sprawie C-54/96 Dorsch Consult, Rec. str. I-4961, pkt 45.

16 — Pozwolę sobie zauważyć w tym względzie, iż norma wewnętrzna dotycząca współzależności, właściwa konkretnie w tym przypadku — a mianowicie przepis, który przewiduje rozwiązanie lub pełne unieważnienie umowy kredytu wskutek sądowego rozwiązania lub unieważnienia umowy dostawy — nie zawierają żadnego wyraźnego odniesienia do wzmianki o finansowanym towarze lub usłudze w umowie kredytu (art. L. 311-21 ust. 1 zdanie drugie kodeksu).

17 — Przywołany powyżej wyrok w sprawie Pfeiffer i in., pkt 115.

jeżeli jest zgodny z tą normą, sąd krajowy jest zobowiązany stosować te same metody w celu osiągnięcia rezultatu wytyczonego przez dyrektywę [18].

38. Dlatego zakładając, że art. 11 i 14 dyrektywy 87/102 nie mogą znaleźć bezpośredniego zastosowania w niniejszej sprawie i że rozwiązania sprawy głównej należy poszukiwać w przepisach krajowych interpretowanych, na ile to możliwe, w sposób zgodny z treścią i celem dyrektywy 87/102, pierwsze pytanie prejudycjalne, dopuszczalne pod kątem zgodnej wykładni prawa krajowego [19], mogłoby zostać przeformułowane w następujący sposób:

czy art. 11 i 14 dyrektywy 87/102 wymagają, aby normy krajowe o współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług, przyjęte w wykonaniu samego art. 11, mogły być stosowanie również w braku w umowie kredytu wzmianki o towarze lub usłudze, których zakup jest finansowany?

2. Co do istoty

39. Uwagi na piśmie przedstawione przez poszczególne interweniujące rządy i przez Komisję przychylają się w istocie do udzielenia odpowiedzi twierdzącej na tak sformułowane pytanie. Uczestnicy ci dowodzą, że art. 11 ust. 2 dyrektywy 87/102 uzależnia prawo konsumenta do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy od spełnienia szeregu przesłanek, wśród których nie figuruje wzmianka w umowie kredytu o finansowanych towarze lub usłudze, oraz że art. 14 ust. 2 tej dyrektywy potwierdza wykładnię, zgodnie z którą art. 11 ust. 2 nie upoważnia państw członkowskich do wprowadzania takiego warunku, który umożliwiłby omijanie stosowania chroniących konsumenta przepisów o współzależności między umową kredytu a umową dostawy.

40. Franfinance podchodzi do tego problemu w odmienny sposób. Jej zdaniem pierwsze pytanie dotyczy w istocie możliwości stosowania art. 11 dyrektywy 87/102 dotyczącego współzależności między umową kredytu a umową dostawy do umowy otwarcia kredytu takiej jak umowa tu rozpatrywana [20]. Na tak postawione pytanie należałoby udzielić odpowiedzi przeczącej, albowiem rzeczony art. 11 — podobnie jak

18 — Ibidem, pkt 116.

19 — Takie stanowisko zajęła Komisja w pkt 18 i 19 swoich uwag na piśmie. Przypomnę nadto, że — jak wyjaśnił już Trybunał — do jego statutowych kompetencji należy orzekanie w trybie prejudycjalnym o wykładni aktów wydawanych przez instytucje wspólnotowe bez względu na to, czy są one bezpośrednio skuteczne, czy też nie (wyrok z dnia 10 lipca 1997 r. w sprawie C-261/95 Palmisani, Rec. str. I-4025, pkt 21).

20 — Franfinance dowodzi, że art. II-1 wstępnej oferty kredytu podpisanej przez państwa Rampion stanowi, że „są [oni] uprawnieni do wypłacenia ze swojego konta u Franfinance, w granicach ustalonego maksymalnego debetu, kwot na finansowanie zakupu towarów […] od [KpK] lub od spółek z nią stowarzyszonych".

art. 7 tej dyrektywy [21] — dotyczy jej zdaniem wyłącznie kredytów związanych, a zatem tych, w których konsument dokonuje tylko jednego zakupu, finansując go z kredytu; przypadek ten należy jasno odróżnić od przypadku, w którym *przy okazji* określonego zakupu konsument otrzymuje w rzeczywistości odnawialny kredyt, który pozwala mu na dokonywanie dalszych zakupów u dostawcy lub u innych przedsiębiorców z nim stowarzyszonych (otwarcie kredytu akcesoryjne wobec szeregu zakupów). Użycie w art. 11 ust. 2 lit. d) sformułowania „umową o ich dostarczenie" w liczbie pojedynczej jest dowodem na to, że zgodnie z tym artykułem o kredycie związanym, objętym przepisami tego artykułu, można mówić jedynie wtedy, gdy kredyt ten służy do sfinansowania tylko jednej umowy dostawy.

41. Brak wzmianki o towarze lub usłudze w umowie o otwarcie kredytu takiej jak ta niniejszym rozpatrywana jest całkiem spójny z charakterem tej umowy, która jest odzwierciedleniem jasnego wyboru i jasnej potrzeby konsumenta, który będzie mógł ponownie skorzystać z kredytu w granicach kwot, które spłaci. Chodzi zatem jej zdaniem — co wynika zresztą z art. II warunków widniejących na odwrocie wstępnej oferty kredytu — o otwarcie kredytu w formie zaliczki na przekroczenie salda *na rachunku bieżącym.*

21 — Artykuł 7 dyrektywy 87/102 stanowi, co następuje: „W przypadku kredytu udzielonego na zakup towarów państwa członkowskie ustanawiają warunki, na jakich towary mogą być odzyskane, szczególnie jeśli konsument nie wyraził swojej zgody. Dodatkowo zagwarantują one, że kiedy kredytodawca odzyskuje posiadanie towaru, rozliczenie między stronami zostanie sporządzone w taki sposób, aby zagwarantować, że odzyskanie nie pociąga za sobą jakiegokolwiek bezpodstawnego wzbogacenia się".

42. Franfinance dodaje, że w prawie francuskim wzmianka o finansowanych towarze lub usłudze zawarta w umowie kredytu jest przesłanką zakwalifikowania danego kredytu jako związanego i stosowania do niego zasad współzależności, o których mowa w art. L 311-20 i L. 311-21. Jej zdaniem jest to przesłanka ustanowiona przez ustawodawcę krajowego w ramach wykonywania uprawnienia, które zostało mu przyznane mocą art. 11 ust. 2 akapit drugi, do decydowania w szczególności, „na jakich warunkach" wykonywane będzie uprawnienie konsumenta do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy; warunki te mogłyby podlegać kontroli Trybunału jedynie, gdyby pozbawiały treści przepisy dyrektywy, co nie ma miejsca w niniejszym przypadku.

43. Aby udzielić odpowiedzi na pierwsze pytanie, uważam, że należy w pierwszej kolejności zająć się kwestią kwalifikacji umowy kredytu zawartej przez państwa Rampion i istotności art. 14 dyrektywy 87/102, następnie kwestią zakresu stosowania art. 11 tej dyrektywy, a dopiero na końcu wykładnią przepisów art. 11 w odniesieniu do wspomnianego wymogu zawarcia wzmianki w umowie kredytu o finansowanych towarze lub usłudze.

a) Charakter przedmiotowej umowy kredytu a art. 14 dyrektywy 87/102

44. Franfinance kładzie nacisk na fakt, że umowa, którą zawarła ona z państwem Rampion, nie odnosi się do kredytu związanego, lecz do otwarcia kredytu, i odpowiada jednemu z wzorów umów, o których mowa w art. L. 313-13 i R. 311-6 kodeksu, oraz nie podlega zasadom współzależności opisanym w art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu.

45. W orzeczeniu odsyłającym Tribunal d'instance stwierdza, że spółka KpK i Franfinance powołują się na formę umowy kredytu i przepis art. L. 311-20, aby zaprzeczyć istnieniu jakiegokolwiek związku między umową kredytu i umową dostawy, zawartymi w niniejszym stanie faktycznym. Na dowód istnienia oczywistego związku między tymi dwiema umowami sąd odsyłający podnosi jednak: że umowa kredytu została zawarta tego samego dnia co umowa dostawy i opiewała na kwotę maksymalną równą cenie dostawy, zaś skorzystanie z pozostałej części kredytu, po odliczeniu kwoty wpłaconej tytułem zadatku na poczet ceny dostawy, było możliwe dopiero po wpłaceniu owego zadatku; że oferta kredytu określa dostawcę, zaś w umowie dostawy ustanawia się, iż Franfinance pobierze z konta państwa Rampion zadatek w wysokości 10% wartości zakupu celem przekazania go spółce KpK. Sąd odsyłający zauważa również, że pozwane nie wykazały, że powodowie mieli zamiar wykorzystania pożyczki na inne zakupy po tym, jak pożyczona kwota zostałaby przynajmniej częściowo spłacona. Sąd odsyłający wyjaśnia ponadto, że przyjęta forma umowy kredytu wyklucza, kosztem konsumenta, stosowanie w odniesieniu do niej przepisów kodeksu o współzależności między umową kredytu a umową dostawy i zezwala na stosowanie wyższej stopy oprocentowania.

46. Kilka spośród interweniujących rządów podkreśla, że mimo braku wzmianki w umowie kredytu o finansowanych towarze lub usłudze, okoliczności przedmiotowej sprawy opisane w poprzednim paragrafie wykazują istnienie ewidentnego związku między tymi dwiema umowami zawartymi przez państwa Rampion.

47. Powyższe uwagi zmuszają mnie do zwrócenia uwagi na fakt, iż nie jest zadaniem Trybunału dokonywanie właściwej kwalifikacji przedmiotowej umowy kredytu. Dokonanie owej kwalifikacji należy do kompetencji sądu krajowego, który dokona jej na podstawie właściwych przepisów prawa krajowego, w tym przepisów dotyczących uprawnień sędziego. Te z kolei podlegają wykładni przez sąd krajowy w świetle obowiązków ciążących na nim na mocy art. 10 WE i 249 WE, w sposób zgodny z celem ustanowionym w art. 14 dyrektywy 87/102, którym jest unikanie sytuacji, w której odstępuje się od przepisów krajowych, które wykonują dyrektywę lub są z nią zgodne kosztem konsumentów (ust. 1),

bądź też unika się ich stosowania (ust. 2) za pomocą szczególnych postanowień lub form umów.

48. W szczególności przepisy krajowe dotyczące uprawnień sędziego muszą, na ile to możliwe, być interpretowane jako zezwalające sędziemu na dokonanie, na podstawie istoty umowy i rzeczywistego celu stron umowy, kwalifikacji prawnej umowy otwarcia kredytu jako umowy kredytu związanego, dla celów stosowania przepisów kodeksu o ochronie konsumentów. Jednocześnie sama Franfinance w uwagach na piśmie oraz rząd francuski w uwagach ustnych przytoczyli niedawne orzeczenia Cour de Cassation, które potwierdzają uprawnienie sędziego krajowego do dokonania kwalifikacji prawnej jako umowy kredytu związanego umowy nazwanej odmiennie przez strony. Pragnę ponadto zauważyć, że samo sformułowanie pierwszego pytania prejudycjalnego w formie przesłanej w orzeczeniu odsyłającym pozwala przypuszczać, że Tribunal d'instance nie wyklucza możliwości nadania przedmiotowej umowie kredytu kwalifikacji prawnej odmiennej od kwalifikacji jej jako umowy otwarcia kredytu. Ewidentnie zbędną podwójną hipotezę opisaną w końcowej części pytania („w przypadku gdy umowa kredytowa nie zawierała informacji na temat towaru objętego finansowaniem lub została zawarta poprzez otwarcie kredytu bez wzmianki o towarze objętym finansowaniem") można wytłumaczyć właśnie w tym świetle.

49. Celem art. 14 dyrektywy 87/102 jest zobowiązanie państw członkowskich do przyjęcia środków przeciwko *stosunkom umownym jednostek*, które mogłyby przeszkadzać w osiągnięciu rezultatu zakładanego w dyrektywie, czyli środków, które z jednej strony nadają charakter wiążący normom wewnętrznym wykonującym przepisy dyrektywy lub innym przepisom zgodnym z tą dyrektywą (ust. 1), z drugiej zaś gwarantują, iż normy te nie będę omijane za pomocą oszukańczych wybiegów na etapie sporządzania umów (ust. 2). Celem tego artykułu jest zatem zapewnienie skuteczności tym właśnie wewnętrznym przepisom. Nie wydaje mi się zaś istotny do celów rekonstrukcji treści fakt, iż rzeczone normy powinny być zgodne z innymi przepisami dyrektywy, albowiem treść ta zależy wyłącznie od wykładni tych przepisów.

50. Uważam zatem, że art. 14 nie stoi na przeszkodzie temu, aby państwa członkowskie uzależniły prawo konsumenta do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy, w przypadku niewykonania zobowiązania przez dostawcę, od warunku zawarcia w umowie kredytu wzmianki o finansowanych towarze lub usłudze. Kwestia tego, czy państwa członkowskie są uprawnione do uzależniania stosowania zasad współzależności między umową kredytu a umową dostawy od tego typu wzmianki, czy też nie, stanowi kwestię, do której moim zdaniem art. 14 nie znajduje zastosowania, a którą należy rozstrzygnąć wyłącznie na podstawie art. 11 dyrektywy 87/102.

b) Czy przedmiotowa umowa kredytu jest objęta zakresem stosowania art. 11 dyrektywy 87/102?

51. Na wypadek gdyby sąd odsyłający uznał, że — jak twierdzi Franfinance — przedmiotowej umowy kredytu nie należy kwalifikować jako kredytu związanego, lecz należy ją uznać za *prawdziwe* otwarcie kredytu w rachunku bieżącym, należy zbadać, czy zasadne jest twierdzenie Franfinance, zgodnie z którym art. 11 dyrektywy nie ma tu żadnego znaczenia, albowiem nie dotyczy umów tego typu.

52. Cofając się, pragnę razem z Komisją zauważyć, że zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. c) dyrektywy 87/102 definicja „umowy kredytu" jest z pewnością wystarczająco szeroka, aby objąć również otwarcie kredytu na rachunku bieżącym.

53. Nadto z załącznika I do dyrektywy — zawierającego wykaz warunków, których włączenie do umów kredytu państwa członkowskie mogą narzucić zgodnie z art. 4 ust. 3 dyrektywy — wynika, że „[u]mowy kredytu na finansowanie dostawy towarów lub świadczenie usług" (ust. 1 załącznika) stanowią jedynie jeden z rodzajów umów kredytu objętych przepisami dyrektywy, obok „[umów] kredytu realizowan[ych] za pomocą kart kredytowych" (ust. 2), „[umów] kredytu realizowan[ych] za pomocą rachunku bieżącego, które nie są objęte przez inne przepisy dyrektywy" (ust. 3) i „[innych umów] kredytu objęt[ych] dyrektywą" (ust. 4) [22].

54. Otwarcie kredytu na rachunku bieżącym nie wymyka się zatem jako takie spod zakresu stosowania dyrektywy 87/102.

55. Muszę natomiast stwierdzić, że wśród kredytów, które zgodnie z art. 2 ust. 1 dyrektywy są wyłączone z jej zakresu obowiązywania, pod lit. e) figuruje — przy zastrzeżeniu stosowania przepisów art. 6 [23] — instytucja „kredytu w formie zaliczki na przekroczenie salda na rachunku bieżącym, udzielonych przez instytucję kredytową lub instytucję finansową, innych niż rachunek karty kredytowej" czy też, używając sformułowań z art. 6, „udzielenie kredytu w formie zaliczki na rachunku bieżącym, innym niż rachunki karty kredytowej".

56. Z akt sprawy nie można łatwo wywnioskować, czy rachunek bieżący otwarty

22 — Nie przez przypadek rzeczony załącznik przewiduje jedynie w ust. 1, tj. w odniesieniu do „[umów] kredytu na finansowanie dostawy towarów lub świadczenie usług", „opis towarów lub usług objętych umową" jako warunek, który może zostać przewidziany jako warunek istotny.

23 — Artykuł 6 ustanawia dla tego rodzaju umów obowiązki w zakresie informacji ciążące na instytucji kredytowej lub na instytucji finansowej w stosunku do konsumenta.

u Franfinance na rzecz państwa Rampion był zaopatrzony w kartę kredytową, czy też nie. Tak czy inaczej jest to ustalenie, które leży w kompetencji Tribunal d'instance, który — uznawszy na stronie 5 orzeczenia odsyłającego, że wzór umowy użyty w tym przypadku przez Franfinance jest wzorem „wstępnej oferty otwarcia kredytu akcesoryjnego w stosunku do umów sprzedaży, dostępnego w kwotach częściowych, i *zaopatrzonego w kartę kredytową*" [24] — wydaje się uważać, iż rzeczone konto było rzeczywiście zaopatrzone w kartę kredytową.

57. Należy więc zastanowić się, abstrahując od kwestii dotyczącej istnienia karty kredytowej dla rachunku bieżącego otwartego u Franfinance na rzecz państwa Rampion, czy art. 11 dyrektywy 87/102 może być stosowany [25] w przypadku zaliczki na przekroczenie salda na rachunku bieżącym.

58. Żadne sformułowanie zawarte w tym artykule nie wydaje się temu zaprzeczać. Uczynione przez Franfinance odniesienie do sformułowania „umową o ich dostarczenie", użytego w ust. 2 lit. d), jest całkowicie nieistotne. Sformułowanie to wcale nie oznacza, że przesłanką stosowania przepisu ust. 2 jest istnienie jednej jedynej umowy dostawy finansowanej dzięki umowie kredytu. Słowo „ich" łączy się gramatycznie nie z „umową kredytu", lecz z „towar[ami] lub usług[ami] objęt[ymi]" tą umową. Jednocześnie wyrażenie „towary lub usługi objęte umową kredytu" zawarte w tej samej lit. d) niekoniecznie oznacza, że w umowie kredytu zawarty jest opis owych towarów lub usług, lecz powinno być moim zdaniem rozumiane jako „towary lub usługi, których zakup jest finansowany dzięki umowie kredytu". Pragnę nadto zauważyć, że art. 11 ust. 2 lit. a), odwołując się do umowy kredytu zawartej „w celu zakupu towarów lub uzyskania usługi", wydaje się obejmować również umowy kredytu zawarte z myślą o więcej niż jednym zakupie lub więcej niż jednej dostawie.

59. Abstrahując od samego sformułowania, nie można uznać, iż ochrona konsumenta na zasadach współzależności między umową kredytu a umową dostawy jest pozbawiona uzasadnienia w przypadku, gdy umowa kredytowa przyjmuje formę otwarcia kredytu na rachunku bieżącym.

60. Zgodnie z dwudziestym pierwszym motywem dyrektywy 87/102, którego celem jest wyjaśnienie powodów wprowadzenia przepisów zawartych w art. 11, „jeśli chodzi o towary lub usługi, których uzyskanie na kredyt konsument zagwarantował sobie umową, powinien on, przynajmniej w okolicznościach określonych poniżej, mieć dodatkowo — oprócz swoich zwykłych praw umownych — prawa względem kredytodawcy oraz wobec dostawcy towarów lub podmiotu świadczącego usługi; wyżej

24 — Wzór nr 6 załączony do kodeksu w wersji obowiązującej w chwili zdarzeń. Wyróżnienie własne.

25 — Wystarcza jedynie wspomnieć, że nie mówię tu o stosowaniu bezpośrednim.

określone okoliczności to takie, w których kredytodawca i dostawca towarów czy podmiot świadczący usługi posiadają zawartą wcześniej umowę, w świetle której kredyt udzielany jest wyłącznie przez tego kredytodawcę klientom tego dostawcy czy podmiotu świadczącego usługi, w celu umożliwienia konsumentowi nabycia towarów lub usług świadczonych przez tego dostawcę lub podmiot świadczący usługi".

61. Chodzi tu zatem o dodatkową ochronę konsumenta w stosunku do kredytodawcy, który jest podmiotem odmiennym od dostawcy [art. 11 ust. 2 lit. a)], na wypadek gdy „towary lub usługi objęte umową kredytu nie są dostarczone ani świadczone lub są dostarczone czy świadczone częściowo, lub nie są zgodne z umową o ich dostarczenie czy świadczenie" [art. 11 ust. 2 lit. d)], która to ochrona powinna istnieć „przynajmniej" wtedy, gdy kredytodawca i dostawca towarów lub podmiot świadczący usługi sporządzili wcześniejszą umowę o opisanym przedmiocie, na mocy której konsument uzyskał kredyt [art. 11 ust. 2 lit. b) i c)]; co nie zmienia faktu, iż rzeczona ochrona wchodzi w grę dopiero po tym, jak „konsument podjął środki prawne przeciwko dostawcy towarów lub podmiotowi świadczącemu usługi, ale bez uzyskania zadośćuczynienia, do którego jest uprawniony" [art. 11 ust. 2 lit. e)].

62. Tak skonstruowana dodatkowa ochrona konsumenta na wypadek niewykonania lub niewłaściwego wykonania zobowiązania przez dostawcę, polegająca na uprawnieniu do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy, ma na celu zrównoważenie osłabienia ochrony konsumenta (w porównaniu z sytuacją, gdy kredyt udzielany jest bezpośrednio przez dostawcę), które normalnie wynikłoby z „rozdwojenia" podmiotów po drugiej stronie przy zakupie towarów lub usług za pomocą kredytu udzielonego przez osobę inną niż dostawca; rozdwojenia, które uniemożliwiałoby konsumentowi uniknięcia spłaty kredytu z powodu niewykonania dostawy.

63. Oczywiste jest więc, że ryzyko takiego osłabienia ochrony konsumenta, któremu zapobieganie ma na celu art. 11, istnieje również w sytuacji, gdy z kredytu można skorzystać nie tylko na dokonanie jednego zakupu, lecz także więcej niż jednego zakupu.

64. Dlatego też uważam, że brak jest powodów, aby uznać, że otwarcie kredytu na rachunku bieżącym, mające na celu sfinansowanie nieokreślonej liczby zakupów towarów lub usług, wykracza poza zakres obowiązywania art. 11 dyrektywy 87/102.

65. Nie oznacza to zresztą, że ochrona, jakiej należy udzielić konsumentowi na podstawie tego artykułu, nie może być ukształtowana odmiennie, tak aby uwzględnić specyficzność tak udzielonego kredytu w stosunku do kredytu udzielonego na dokonanie jednego zakupu.

66. Artykuł 11 ust. 2 jest zresztą tak skonstruowany, aby umożliwić państwom członkowskim uchwalenie przepisów zapewniających ochronę odpowiednią dla każdego rodzaju umowy kredytu. Artykuł ten nie precyzuje bowiem w żaden sposób, na czym ma polegać owa dodatkowa ochrona konsumenta czy też jaki dokładnie przedmiot ma „prawo podj[ęcia] środk[ów] prawn[ych] przeciwko kredytodawcy", które należy przyznać konsumentowi. Sprecyzowanie to zostaje pozostawione państwom członkowskim, od których akapit drugi wymaga określenia, „w jakim zakresie i na jakich warunkach te środki prawne mogą być wykorzystywane" [26].

67. Można wyobrazić tu sobie różne rodzaje ochrony: tytułem przykładu można wspomnieć możliwość powołania wobec kredytodawcy zarzutu niewykonania zobowiązania przez dostawcę celem uniknięcia lub zawieszenia spłaty kredytu; żądanie zmniejszenia kredytu lub rozwiązania umowy kredytu za zwrotem ze strony kredytodawcy dokonanych już spłat; żądanie należytego wykonania umowy dostawy na koszt kredytodawcy, jeśli jej przedmiotem są rzeczy zamienne; wreszcie żądanie naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przez dostawcę [27]. We Francji art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu przewidują: powstanie obowiązku po stronie pożyczkobiorcy dopiero w chwili dostarczenia towaru lub wykonania usługi, co wydaje się w praktyce oznaczać możliwość podniesienia przeciwko kredytodawcy zarzutu niewykonania zobowiązania w przypadku niedostarczenia towaru lub niewykonania usługi; sądowe zawieszenie wykonania umowy kredytu w przypadku zarzutów dotyczących wykonania umowy dostawy; rozwiązanie lub całkowite unieważnienie pierwszej z umów w przypadku sądowego rozwiązania lub unieważnienia drugiej z nich.

68. Można sobie wyobrazić, że wobec niewywiązania się dostawcy z zobowiązania w zakresie jednego z szeregu towarów lub jednej z usług, które konsument nabywa z biegiem czasu na kredyt dzięki *prawdziwemu* otwarciu kredytu na rachunku bieżącym, środkiem prawnym przyznanym konsumentowi przeciwko kredytodawcy mogłaby być możliwość powołania się wobec niego na rzeczone niewykonanie zobowiązania celem czasowego lub ostatecznego uchylenia się od obowiązków, które na

26 — Wykracza jednak poza kwestie podniesione we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożonym przez Tribunal d'instance — stąd nie będzie to przedmiotem moich rozważań — pytanie, czy art. 11 ust. 2 dyrektywy jest wystarczająco precyzyjny i bezwarunkowy w zakresie charakteru praw, które powinny być przyznane konsumentowi. Zobacz na poparcie tej kwestii opinię rzecznika generalnego Lenza z dnia 7 grudnia 1995 r. w sprawie C-192/94 El Corte Inglés, rozstrzygniętej wyrokiem z dnia 7 marca 1996 r. (Rec. str. I-1281, pkt 11–13), który z art. 11 dyrektywy 87/102 wywodzi „bardzo konkretny poziom minimalny wykonywania [...] praw", który należy zagwarantować konsumentowi.

27 — Przepisami krajowymi, które najdalej rozciągają zakres ochrony konsumenta wobec kredytodawcy, wydają się być przepisy obowiązujące w Zjednoczonym Królestwie. Rozdział 75 Consumer Credit Act z 1974 r. posuwa się bowiem aż do stanowienia, dla kredytu objętego zakresem tego aktu i udzielonego konsumentowi na podstawie wcześniej istniejącej umowy między kredytodawcą a dostawcą, że w przypadku oszustwa („misrepresentation") lub niewywiązania się dostawcy ze zobowiązania konsumentowi przysługuje przeciwko kredytodawcy powództwo analogiczne („a like claim") do powództwa przysługującego mu przeciwko dostawcy. Chodzi tu więc o odpowiedzialność solidarną („joint and several liabiliy") kredytodawcy i dostawcy (bez obowiązku uprzedniego pozwania dostawcy), która obejmuje również odpowiedzialność za szkody wynikłe z niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania.

mocy umowy kredytu ciążą na konsumencie w *związku z tą konkretną dostawą*, nie zaś tylko prawo do całkowitego rozwiązania tej umowy.

69. Wyjaśniwszy zatem, iż umowa otwarcia kredytu na rachunku bieżącym, objęta zakresem obowiązywania dyrektywy 87/102, podlega również przepisom art. 11 tej dyrektywy, do sądu odsyłającego należy dokonanie oceny — w przypadku takiego zakwalifikowania umowy kredytu zawartej przez państwa Rampion w niniejszej sprawie — w jakim stopniu przepisy prawa krajowego wykonujące ten artykuł lub z nim zgodne mogą zostać zastosowane również do tak zawartej umowy [28], tak aby nie doprowadzić do skutku sprzecznego ze skutkiem określonym w dyrektywie.

c) Wykładnia przepisów art. 11 dyrektywy i wymóg wzmianki w umowie kredytu o finansowanych towarze lub usłudze

70. Pozostaje nam teraz zbadać, czy cytowany art. 11 zezwala na to, aby przepis krajowy mający na celu jego wykonanie uzależniał przyznanie konsumentowi prawa do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy od tego, aby finansowane towar lub usługa były wymienione w umowie kredytu.

71. W tym względzie podzielam zdanie Komisji i interweniujących rządów: tego typu wymóg nie jest zgodny z art. 11. Wbrew twierdzeniom Franfinance, wprowadzenie tego typu wymogu nie jest dozwolone w art. 11 ust. 2 akapit drugi. Przepis ten, udzielając państwom członkowskim delegacji do określenia nie tylko „zakresu", lecz również „warunków", na jakich prawo do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy może „być wykorzystywane", ewidentnie nie ma na celu poddania pod dyskusję przesłanek powstania tego prawa, które art. 11 ust. 2 akapit pierwszy określa w sposób wyczerpujący; uprawnia on natomiast państwa członkowskie do sprecyzowania instrumentów procesowych wykonywania tego prawa [29].

72. Należy więc interpretować art. 11 dyrektywy w ten sposób, że gdy konsument uzyskuje kredyt, na zakup towarów lub usług, od osoby niebędącej dostawcą, na mocy wcześniejszej umowy zawartej między ową osobą a dostawcą posiadającym cechy opisane w art. 11 ust. 2 lit. b), to w przypadku niewykonania lub częściowego bądź niewłaściwego wykonania zobowiązania konsument ten ma prawo, po bezskutecznym dochodzeniu swych roszczeń od dostawcy, podjąć

28 — Mam na myśli dla przykładu analogiczne stosowanie art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu przewidzianych jedynie dla „kredytów związanych".

29 — Instrumenty te mogą moim zdaniem obejmować również określenie warunku, o którym mowa w art. 11 ust. 2 lit. e) dyrektywy, a mianowicie obowiązek uprzedniego podjęcia przez konsumenta środków prawnych przeciwko niewywiązującemu się dostawcy przed zwróceniem się przeciwko kredytobiorcy; dla przykładu, gdyby to wystarczało, wezwanie do spełnienia zobowiązania, które pozostało bez odzewu bądź jeśli to konieczne, bezskuteczne postępowanie egzekucyjne.

przeciwko kredytodawcy środki prawne bez względu na to, czy towar ten lub usługa zostały nadmienione w umowie kredytu.

73. Do zadań sądu odsyłającego należy naturalnie zbadanie, w jakim zakresie właściwe przepisy prawa krajowego mogą zostać zastosowane, tak aby nie doprowadzić do skutku sprzecznego ze skutkiem określonym w tak rozumianym art. 11 dyrektywy.

74. Wreszcie wydaje mi się istotnym wyjaśnienie — mając na uwadze sugestie zarówno ze strony sądu odsyłającego, jak i niektórych interweniujących rządów odnośnie do istnienia w niniejszej sprawie oczywistego związku między umową kredytu a umową dostawy — że art. 11 nie uzależnia od okoliczności tego rodzaju istnienia prawa konsumenta do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy w przypadku niewywiązania się dostawcy ze zobowiązania. Przepis ten wymaga natomiast, aby prawo takie zostało przyznane konsumentowi przynajmniej wtedy, gdy między kredytodawcą a dostawcą istnieje wcześniejsza umowa, na podstawie której wyłącznie ten konkretny kredytodawca daje możliwość uzyskania kredytu klientom tego dostawcy na zakup towarów lub usług od tego dostawcy, a klient uzyskuje kredyt zgodnie z tak zawartą umową [motyw dwudziesty pierwszy i art. 11 ust. 2 lit. b) i c) dyrektywy].

75. Dlatego sugeruję Trybunałowi udzielenie następującej odpowiedzi na pierwsze pytanie przedłożone przez Tribunal d'instance:

„Artykuł 11 dyrektywy 87/102 wymaga, aby przepisy krajowe dotyczące współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług, które wykonują ten artykuł lub są z nim zgodne, mogły być stosowane również w braku wzmianki w umowie o towarze lub usłudze, których zakup jest przedmiotem finansowania".

B — *W przedmiocie drugiego pytania prejudycjalnego*

1. Uwagi wstępne i w przedmiocie dopuszczalności

76. Z orzeczenia odsyłającego wynika jasno, że Tribunal d'instance zastanawia się nad możliwością zastosowania z urzędu nie przepisów dyrektywy 87/102 (które, jak wspomniałem powyżej, nie mogą znaleźć bezpośredniego zastosowania w ramach sporu między jednostkami), lecz niektórych przepisów *prawa wewnętrznego*, które wykonują przepisy dyrektywy lub są z nimi zgodne.

77. Choć w części opisującej stan faktyczny orzeczenie odsyłające wspomina, iż w trakcie trwania postępowania w sprawie głównej orzeczeniem tymczasowym z dnia 1 czerwca 2005 r. Tribunal d'instance podniósł z urzędu kwestie wynikające z przepisów kodeksu dotyczących sprzedaży w miejscu zamieszkania oraz z art. L. 311-10 kodeksu, który nakłada bezwzględny wymóg przywołania w umowie kredytu przepisów dotyczących współzależności, o których mowa w art. L. 311-20 i nast. kodeksu, to samo orzeczenie odsyłające w uzasadnieniu dotyczącym drugiego pytania prejudycjalnego rozważa jedynie jako ewentualność stosowanie z urzędu tych ostatnich przepisów, które transponują do prawa wewnętrznego art. 11 i 14 dyrektywy [30].

78. Dlatego mimo szerokiego sformułowania drugie pytanie powinno moim zdaniem być rozumiane w świetle uzasadnienia orzeczenia odsyłającego jako dotyczące możliwości stosowania przez sąd krajowy z urzędu norm dotyczących współzależności między umową kredytu a umową dostawy, o których mowa w art. L. 311-20 i nast. Kodeksu, w zakresie, w jakim stanowią one transpozycję art. 11 dyrektywy 87/102.

79. Sąd odsyłający przypomina, że zgodnie z krajowymi przepisami procesowymi, w rozumieniu nadanym przez wykładnię Cour de Cassation, jedynie normy „ogólne porządku publicznego" przyjęte w interesie publicznym, nie zaś normy „ochronne porządku publicznego", przyjęte w interesie określonej kategorii podmiotów sąd może zastosować z urzędu. Sąd odsyłający stwierdza, że orzecznictwo Cour de Cassation, przyjmując, że przepisy dotyczące kredytu konsumenckiego zostały przyjęte w wyłącznym interesie konsumenta, czyli nie należą do norm ogólnych porządku publicznego, sprzeciwia się stosowaniu przepisów art. L. 311-20 i nast. kodeksu z urzędu.

80. Aby zweryfikować właściwość takiego podejścia Cour de Cassation, sąd odsyłający wnosi do Trybunału o wyjaśnienie, czy dyrektywa 87/102 zmierza może jednak do szerszych celów niż zwykła ochrona konsumenta, a mianowicie do celów związanych z organizacją rynku kredytów konsumenckich. Sąd odsyłający wydaje się sądzić, że w przypadku odpowiedzi twierdzącej byłby on uprawniony do stosowania z urzędu przepisów art. L. 311-20 i nast. kodeksu jako przepisów ogólnych porządku publicznego.

81. Wyjaśnienie przez Trybunał celów dyrektywy 87/102 wydaje się zatem wnioskowane przez sąd odsyłający zasadniczo do celów stosowania instytucji i zasad *wewnętrznego prawa procesowego*, które mogłyby doprowadzić go do zastosowania

30 — Drugie pytanie prejudycjalne nie miałoby zresztą znaczenia dla celów rozstrzygnięcia sprawy głównej, gdyby było ono rozpatrywane w związku z rozważanym w orzeczeniu wstępnym z dnia 1 czerwca 2005 r. potencjalnym stosowaniem z urzędu norm kodeksu dotyczących sprzedaży w miejscu zamieszkania — *które nie wykonują dyrektywy 87/102*, lecz wykonują dyrektywę Rady 85/577/EWG z dnia 20 grudnia 1985 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do umów zawartych poza lokalem przedsiębiorstwa (Dz.U. L 372, str. 31) — czy też art. L. 310-10 pkt 3 kodeksu, który nakłada obowiązek przywołania w umowie kredytu norm dotyczących współzależności, o których mowa w art. L. 311-20 i nast., *co jednak nie jest wymagane przez dyrektywę 87/102.*

z urzędu norm zawartych w art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu. W tym świetle chodziłoby zatem o zastosowanie takich norm z urzędu zgodnie z prawem wewnętrznym, nie zaś zastosowanie narzucone przez prawo wspólnotowe.

82. Uważam jednak, że Trybunał powinien zająć się rozpatrywanym pytaniem prejudycjalnym w szerszej perspektywie, a mianowicie w taki sposób, aby wskazać sądowi odsyłającemu, w jakim zakresie stosowanie z urzędu wspomnianych norm kodeksu jest ewentualnie wymagane na mocy samego prawa wspólnotowego, abstrahując tym samym od kwestii stosowania cytowanych powyżej instytucji i zasad wewnętrznego prawa procesowego w świetle celów określonych w dyrektywie 87/102.

83. Franfinance podważa jednak dopuszczalność drugiego pytania prejudycjalnego, podnosząc jego bezużyteczność dla celów rozstrzygnięcia sporu głównego. Podkreśla ona, że wbrew twierdzeniom zawartym w orzeczeniu odsyłającym, państwo Rampion wprost podnieśli w swej skardze kwestię współzależności zawartych przez nich umów kredytu i dostawy, domagając się od sądu orzekającego między innymi rozwiązania pierwszej z umów „wskutek" orzeczenia nieważności drugiej z nich. Nie ma zatem żadnej konieczności stosowania z urzędu przepisów, które zostały przywołane przez stronę powodową.

84. W tej kwestii pragnę zauważyć, że z akt sprawy wynika, iż państwo Rampion zażądali sądowego rozwiązania umowy kredytu zawartej z Franfinance „wskutek" rzeczonego orzeczenia nieważności umowy dostawy zawartej ze spółką KpK, czego domagali się tytułem głównym. Niemniej jednak nie wynika stąd, jakoby na poparcie żądania rozwiązania umowy kredytu powołali się oni wprost na art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu. O ile nie wydaje mi się nierozsądne lansowane przez Franfinance stwierdzenie, że należy uznać, iż rzeczone przepisy zostały przywołane przez państwa Rampion przynajmniej w sposób dorozumiany, o tyle pragnę zauważyć, że sąd odsyłający wydaje się być odmiennego zdania, przy czym to do niego, a nie do Trybunału, należy kompetencja rozstrzygnięcia tej kwestii, albowiem chodzi tu o czystą kwestię krajowego prawa procesowego. Nadto nie wydaje się, jakoby państwo Rampion zażądali sądowego rozwiązania umowy kredytu również wskutek sądowego rozwiązania umowy dostawy, co z kolei było przedmiotem żądania pomocniczego.

85. Dlatego wbrew twierdzeniom Franfinance, nie wydaje się oczywiste, jakoby wykładnia prawa wspólnotowego będąca przedmiotem drugiego pytania prejudycjalnego była pozbawiona związku z istotą lub przedmiotem sprawy głównej bądź jakoby podniesiony problem miał charakter czysto hipotetyczny. Stąd nie wydaje mi się, aby można było podać w wątpliwość dopuszczalność tego pytania.

2. Co do istoty

86. Co się tyczy celów stawianych sobie przez prawodawcę wspólnotowego za pomocą przyjęcia dyrektywy 87/102, jak wynika z części motywacyjnej dyrektywy, akt ten ma na celu zmniejszenie różnic między przepisami poszczególnych państw członkowskich w dziedzinie kredytu konsumenckiego (motywy trzeci i czwarty) i ochronę konsumentów, którzy uzyskują taki kredyt (motywy szósty, siódmy i ósmy) [31]. Wspominają o tym w swych uwagach na piśmie na temat drugiego pytania: Komisja i rządy francuski, włoski i hiszpański.

87. W szczególności w kwestii pierwszego z tych celów, w motywach dyrektywy podkreśla się, iż „różnice w prawie mogą prowadzić do zakłócenia konkurencji między kredytodawcami na wspólnym rynku" (motyw drugi), „ograniczają możliwości uzyskania przez konsumenta kredytu w innych państwach członkowskich" i „mają […] wpływ na wielkość oraz charakter kredytu, jak również na zakup towarów i usług" (motyw trzeci), przez co „mają wpływ na swobodny przepływ towarów i usług możliwych do uzyskania przez konsumentów na kredyt" i „bezpośrednio oddziaływają na funkcjonowanie wspólnego rynku" (motyw czwarty), stąd „ustanowienie wspólnego rynku w zakresie kredytu konsumenckiego byłoby korzystne zarówno dla konsumentów, kredytodawców, producentów, hurtowników i detalistów, jak i usługodawców" (motyw piąty).

88. Nie ma zatem wątpliwości, że harmonizacja przepisów krajowych w dziedzinie kredytu konsumenckiego realizowana przez dyrektywę 87/102 nie ma na celu jedynie zapewnienia minimalnego poziomu ochrony konsumentów w każdym z poszczególnych państw członkowskich, ale również, a nawet przede wszystkim ma na celu promowanie tworzenia bardziej jednolitych warunków konkurencji na terytorium Wspólnoty w odniesieniu do kredytu konsumenckiego, usuwając zasadnicze przyczyny prawne stanowiące przeszkodę lub powodujące zakłócenia wolnej konkurencji między kredytodawcami, pociągając za sobą korzyści w sensie skuteczności gospodarczej zarówno w ramach rynku kredytów konsumenckich, jak i na rynku towarów i usług, które mogą być nabywane na kredyt.

89. Nie wydaje się zatem, aby można było podzielić wykładnię, według której przepisy dyrektywy 87/102, a tym samym transponujące ją przepisy krajowe, zostały przyjęte wyłącznie pod kątem ochrony konsumentów. Do sądu odsyłającego jednak — nie zaś do Trybunału — należy zadanie ocenienia, czy w świetle wyjaśnionych tu celów dyrektywy

31 — Wyroki z dnia 23 marca 2000 r. w sprawie C-208/98 Berliner Kindl Brauerei, Rec. str. I-1741, pkt 20, oraz z dnia 4 marca 2004 r. w sprawie C-264/02 Cofinoga, Rec. str. I-2157, pkt 25.

87/102 przepisy krajowe, które ją transponują — w tym art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu — należy (co wydaje mi się wielce prawdopodobne) zakwalifikować jako przepisy „ogólne porządku publicznego" dla celów możliwości ich stosowania z urzędu *w rozumieniu krajowych przepisów procesowych.*

90. Nie wydaje mi się jednak, aby odpowiedź na drugie pytanie prejudycjalne mogła ograniczyć się do wyżej przedstawionych rozważań. Moim zdaniem bowiem pytanie to, czytane w świetle uzasadnienia orzeczenia odsyłającego, podnosi kwestię możliwości stosowania z urzędu norm, o których mowa w art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu, w szerszym znaczeniu. Zastanawiając się nad tym, do jakiego stopnia rozstrzygnięcia wydane przez Trybunał w wyrokach w sprawach Océano Grupo Editorial i Salvat Editores oraz Cofidis można przenieść na grunt kredytu konsumenckiego [32], Tribunal d'instance zwraca się w istocie do Trybunału również o wyjaśnienie, czy stosowanie przez sąd krajowy z urzędu norm, o których mowa w art. L. 311-20 i L. 311-21 kodeksu, jest dopuszczalne *na mocy prawa wspólnotowego* również wtedy, gdy krajowe przepisy procesowe to wykluczają.

91. Podzielam w tym miejscu stanowisko Komisji, zgodnie z którym, aby udzielić odpowiedzi na drugie pytanie prejudycjalne, należy ustalić, czy ochrona, którą dyrektywa 87/102 ma na celu zagwarantować konsumentowi, oznacza, że sąd krajowy może stosować z urzędu przepis krajowy chroniący konsumenta, który transponuje art. 11 ust. 2 tej dyrektywy [33].

92. Za odpowiedzią twierdzącą na tak postawione pytanie opowiadają się zarówno Komisja, jak i rządy włoski i hiszpański, a to w istocie na podstawie stwierdzenia zasadności również w analizowanej tu dziedzinie powodów, które w sprawach Océano Grupo Editorial i Salvat Editores oraz Cofidis przywiodły Trybunał do wniosku, że skuteczna ochrona praw, które dyrektywa 93/13 zamierzała przyznać konsumentom, wymaga tego, aby sąd krajowy mógł z urzędu uwzględnić nieuczciwy charakter określonej klauzuli umownej.

93. Stanowiska tego nie podzielają rządy austriacki i francuski. Pierwszy z nich zauważa, że do wyłącznej kompetencji państw członkowskich należy określanie sposobów ochrony sądowej praw, które dyrektywa 87/102 miała na celu przyznać konsumentowi, i że choć mają one obowiązek zapewnić skuteczność tych praw, nie oznacza to koniecznie obowiązku czy też uprawnienia sądów krajowych do stosowania z urzędu przepisów, które chronią konsumenta. Rząd francuski również powołuje się na zasadę autonomii proceduralnej państw członkowskich, która jego zdaniem została wprost

32 — Zobacz powyżej pkt 26.

33 — Zobacz uwagi Komisji na piśmie, pkt 33.

potwierdzona w badanej tu dziedzinie przez art. 11 ust. 2 akapit drugi dyrektywy 87/102, i stwierdza, że orzecznictwo Cour de Cassation, które nie zezwala sędziemu krajowemu na uwzględnianie z urzędu zarzutu wyprowadzonego z norm dotyczących współzależności między umową kredytu a umową dostawy, nie narusza zasad równoważności i skuteczności, które zgodnie z orzecznictwem wspólnotowym ograniczają rzeczoną autonomię proceduralną. W szczególności z punktu widzenia skuteczności ochrony rząd francuski podkreśla, że rzeczone orzecznictwo nie czyni ani nadmiernie utrudnionym, ani praktycznie niemożliwym dla konsumenta uzyskania sądowego ustalenia istnienia przesłanek do stosowania rzeczonych norm, przy czym przepisy kodeksu nie obwarowują żadnym terminem żądania takiego ustalenia. Wreszcie zdaniem rządu francuskiego wyroki w sprawach Océano Grupo Editorial i Salvat Editores oraz Cofidis nie znajdują zastosowania w niniejszej sprawie, albowiem przyjęte w nich rozstrzygnięcia opierają się na przepisach dyrektywy 93/13, które nie są równoważne z przepisami dyrektywy 87/102.

94. Ze swej strony rozpocznę od stwierdzenia, że zgodnie z ustalonym orzecznictwem, w myśl zasady współpracy ustanowionej w art. 10 WE, do sądów krajowych należy zadanie zapewnienia ochrony sądowej należnej jednostkom na mocy norm prawa wspólnotowego skutecznych bezpośrednio. W braku uregulowań wspólnotowych, do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy wyznaczenie właściwych sądów oraz uchwalenie trybów proceduralnych, mających zapewnić ochronę praw jednostek wynikających z przepisów prawa wspólnotowego wywierających bezpośrednie skutki. Rzeczone tryby nie mogą jednak być mniej korzystne od trybów dotyczących podobnych skarg o charakterze wewnętrznym ani też nie mogą czynić wykonywania praw przyznanych przez wspólnotowy porządek prawny praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym [34].

95. Chodzi tu o słynne zasady „autonomii proceduralnej" państw członkowskich i odnośnych granic wyznaczanych poszanowaniem przesłanek „równoważności" i „skuteczności" ochrony. Zasady te, ustalone w odniesieniu do ochrony sądowej praw, jakie jednostki wywodzą z norm prawa wspólnotowego o bezpośrednim skutku, powinny być stosowane w ten sam sposób w odniesieniu do ochrony sądowej praw, jakie jednostki wywodzą z norm krajowych transponujących przepisy lub zgodnych z przepisami dyrektywy wspólnotowej pozbawionymi bezpośredniego skutku, które wszakże zmierzają do przyznania praw jednostkom. W istocie bowiem, zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku chodzi niezmiennie o prawa „pochodzenia wspólnotowego", stąd zupełnie nieadekwatne byłoby stwierdzenie, że granice autonomii proceduralnej, z której korzystają państwa członkowskie w ramach ustanawiania ochrony sądowej tego typu praw, mogą być szersze wtedy, gdy dyrektywa została przetransponowana do porządku krajowego niż wtedy, gdy nie została przetransponowana.

34 — Zobacz w szczególności wyroki z dnia 16 grudnia 1976 r. w sprawie 33/76 Rewe, Rec. str. 1989, pkt 5, i w sprawie 45/76 Comet, Rec. str. 2043, pkt 12–16; z dnia 9 listopada 1983 r. w sprawie 199/82 San Georgio, Rec. str. 3595, pkt 12, oraz z dnia 14 grudnia 1995 r. w sprawie C-312/93 Peterbroeck, Rec. str. I-4599, pkt 12.

96. Ogólnie rzecz biorąc, należy uznać, że zasada skuteczności ochrony jest przestrzegana, gdy tryby proceduralne do wnoszenia odwołań, mające zapewnić ochronę praw jednostek wynikających z prawa wspólnotowego dają jednostkom odpowiednią możliwość żądania ochrony tych praw na drodze sądowej [35]. Zbyt krótkie terminy przedawnienia lub zbyt wygórowane wymogi dowodowe mogą dla przykładu uczynić nadmiernie trudne lub praktycznie niemożliwe dla uprawnionego dochodzenie tych praw na drodze sądowej.

97. Do sfery rzeczonych trybów proceduralnych należą bez wątpienia również przepisy i zasady krajowego prawa procesowego dotyczące prawa do podejmowania inicjatywy przez sąd. O ile jednak prawdą jest, że nałożony na sędziego krajowego zakaz stosowania z urzędu norm, które przyznają prawa wynikające z przepisów wspólnotowych, nie pozbawia uprawnionego z tego prawa możliwości dochodzenia go na drodze sądowej, o tyle należy przypomnieć, że już w przeszłości Trybunał orzekł, że skuteczna ochrona praw wynikających z prawa wspólnotowego może w określonych okolicznościach wymagać interwencji sędziego krajowego z urzędu.

98. W wyroku w sprawie Peterbroeck [36] właśnie Trybunał orzekł, że prawo wspólnotowe stoi na przeszkodzie stosowaniu takiego krajowego przepisu procesowego, który w okolicznościach analogicznych do tych, jakie miały miejsce w postępowaniu, o które chodziło w sprawie przed sądem odsyłającym, zabrania sędziemu krajowemu dokonania z urzędu oceny zgodności określonego aktu prawnego prawa krajowego z przepisem wspólnotowym, gdy przepis ten nie został przywołany przez jednostkę w określonym terminie. W tym samym wyroku Trybunał orzekł, że „każdy kazus, w którym pojawia się pytanie, czy dany krajowy przepis procesowy nie czyni stosowania prawa wspólnotowego niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym, powinien być badany pod kątem roli, jaką przepis ten odgrywa w całości postępowania, przebiegu i szczególnych cech tego postępowania przed poszczególnymi krajowymi organami sądowymi” [37].

99. W wyroku w sprawie Océano Grupo Editorial i Salvat Editores Trybunał — choć nie powołał się wprost na orzecznictwo przywołane powyżej w pkt 94 — uznał w odniesieniu do klauzuli jurysdykcyjnej wpisanej do umowy zawartej między konsumentem a sprzedawcą lub dostawcą w rozumieniu dyrektywy 93/13, że skuteczną ochronę konsumenta można osiągnąć jedynie wtedy, gdy sąd krajowy ma możliwość uwzględnienia z urzędu nieuczciwego charakteru tej klauzuli w rozumieniu tej dyrektywy [38]. Do wniosku tego Trybunał doszedł

35 — Rzecznik generalny F.G. Jacobs, w opinii przedstawionej w dniu 15 czerwca 1995 r. w sprawach połączonych C-430/93 i C-431/93 Van Schijndel i Van Veen rozstrzygniętych wyrokiem z dnia 14 grudnia 1995 r. (Rec. str. I-4705, pkt 25), uznał za „wystarczające” dla celów poszanowania zasady skuteczności, „aby krajowe przepisy proceduralne przyznawały jednostkom skuteczną możliwość dochodzenia swych praw”.

36 — Przywołany powyżej wyrok w sprawie Peterbroeck, pkt 21.

37 — Ibidem, pkt 14. To samo kryterium analizy zostało następnie powtórzone przez Trybunał również w przywołanym powyżej wyroku w sprawie Cofidis, pkt 37.

38 — Przywołany powyżej wyrok w sprawie Océano Grupo Editorial i Salvat Editores, pkt 26.

w owej sprawie na podstawie następujących rozważań przedstawionych w pkt 26 owego wyroku:

„Celu art. 6 dyrektywy [93/13], który nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia, by konsumenci nie byli związani nieuczciwymi klauzulami umów, nie dałoby się osiągnąć, gdyby konsumenci mieli obowiązek sami podnieść kwestię nieuczciwości tych klauzul. W sporach o wartości często niewielkiej wynagrodzenia za usługi prawne mogą przewyższać wartość wchodzących w grę interesów, co może odwieść konsumenta od sprzeciwienia się stosowaniu nieuczciwej klauzuli. Choć w sporach tego rodzaju przepisy procesowe wielu państw członkowskich zezwalają jednostkom na samodzielne stawanie w sprawie, to istnieje niebagatelne ryzyko, że głównie z powodu niewiedzy konsument nie podniesie kwestii nieuczciwości powołanej przeciw niemu klauzuli".

100. Celem zapewnienia skuteczności ochrony konsumenta wymaganej przez dyrektywę 93/13 Trybunał wywodził zatem konieczność interwencji sędziego z urzędu z faktu, iż nierównowaga między wartością sporu a wynagrodzeniem należnym prawnikowi może skłonić konsumenta do rezygnacji z sądowego dochodzenia swych praw lub tam, gdzie ma on taką możliwość, do rezygnacji z osobistego stawania we własnej sprawie, uznawszy ten sposób za nieodpowiedni.

101. Rozważania te zostały powtórzone przez Trybunał w późniejszym wyroku w sprawie Cofidis [39] celem orzeczenia, że przepis procesowy, który zabrania sędziemu krajowemu, po upływie terminu przedawnienia, uwzględnienia z urzędu lub na wniosek konsumenta nieuczciwego charakteru klauzuli, której przymusowej egzekucji domaga się sprzedawca lub dostawca, może w sprawach, w których konsument jest stroną pozwaną, uczynić nadmiernie utrudnionym stosowanie ochrony, której przyznanie jest celem dyrektywy 93/13 [40].

102. Dlatego, podobnie jak Komisja i rząd hiszpański, ja również uważam, że powyższe rozważania są jak najbardziej istotne także w odniesieniu do ochrony praw konsumenta wynikających z dyrektywy 87/102. Powiedziałbym nawet, że są one tym bardziej aktualne w tym drugim zakresie, że jeśli konsument nabywa towar lub usługę na kredyt, to przeważnie dlatego, że sam dysponuje raczej ograniczonymi własnymi środkami finansowymi, stąd tym poważniejsze jest ryzyko, że koszty związane z pomocą prawną skłonią go do rezygnacji z dochodzenia — a w każdym razie z odpowiedniego dochodzenia — swych praw na drodze sądowej.

39 — Przywołany powyżej wyrok w sprawie Cofidis, pkt 33 i 34.
40 — Ibidem, pkt 36.

103. Nie wydaje mi się zresztą, aby do odmiennego wniosku mogła skłaniać podnoszona przez rząd francuski okoliczność, że w dyrektywie 87/102 brak jest przepisów analogicznych do tych zawartych w art. 6 i 7 dyrektywy 93/13.

104. Co się tyczy art. 6 tej ostatniej dyrektywy, od którego — prawdą jest — bierze początek rozumowanie Trybunału w pkt 26 wyroku w sprawie Océano Grupo Editorial i Salvat Editores (zob. pkt 99 powyżej), nie wydaje mi się, aby jego brzmienie miało charakter decydujący w ramach owego rozumowania. Ostatecznie, nakazując państwom członkowskim ustanowienie, że „nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta", artykuł ten jedynie opisuje sedno ochrony, której dyrektywa 93/13 zamierza udzielić konsumentowi w płaszczyźnie prawa materialnego wobec klauzul, które nie były przedmiotem indywidualnych negocjacji i które można uznać za nieuczciwe w rozumieniu tej dyrektywy; tymczasem opisane powyżej rozumowanie Trybunału skupia się co do istoty na szczególnych okolicznościach dotyczących charakteru sporu i postępowania koniecznego do rozstrzygnięcia tego sporu oraz na potencjalnej przeszkodzie, jaką stanowią one dla skutecznej ochrony w drodze sądowej materialnej pozycji prawnej, jaką rzeczona dyrektywa zamierzała przyznać konsumentowi.

105. Artykuł 11 ust. 2 dyrektywy 87/102, choć nie określa „granic" prawa konsumenta do podjęcia środków prawnych przeciwko kredytodawcy, pozostawiając definicję owych granic państwom członkowskim, jednak wymaga on, aby takie prawo było przyznane konsumentowi przez krajowe porządki prawne w przypadku zaistnienia określonych okoliczności; tak samo, ujmując rzecz bardziej ogólnie, wspólnotowy porządek prawny wymaga, aby prawu temu — przyznanemu konsumentowi przez krajowe prawo materialne, ale nadal wywodzącemu się z prawa wspólnotowego — została udzielona skuteczna ochrona na mocy przepisów krajowego prawa procesowego. Ochrona ta może jednak okazać się nieskuteczna w braku interwencji sądu krajowego z urzędu z powodu tych właśnie szczególnych okoliczności dotyczących charakteru sporu i postępowania koniecznego do rozstrzygnięcia tego sporu, co Trybunał stwierdził w pkt 26 wyroku w sprawie Océano Grupo Editorial i Salvat Editores.

106. W kwestii art. 7 dyrektywy 93/13 należy stwierdzić, że istotnie w pkt 27 i 28 przytoczonego wyroku Trybunał zauważył, że możliwość wzięcia pod uwagę z urzędu nieuczciwego charakteru określonej klauzuli umownej stanowi również odpowiedni instrument dla celu — do którego państwa członkowskie muszą dążyć na mocy tego artykułu — doprowadzenia do zaprzestania wpisywania nieuczciwych warunków do umów zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami. Niemniej jednak wydaje mi się, że w świetle logiki rzeczonego wyroku uwaga ta stanowi jedynie dodatkowe uzasadnienie przyjętego przez Trybunał rozstrzygnięcia dotyczącego konieczności interwencji sędziego z urzędu; rozstrzygnięcia, do którego — jak już powiedziałem — Trybunał doszedł w wyniku rozumowania przeprowadzonego w pkt 26 tego

wyroku, skoncentrowanego wyłączenia na okolicznościach zdolnych do odwiedzenia konsumenta od dochodzenia w odpowiedni sposób na drodze sądowej ochrony pozycji prawnej, którą przewidziano w dyrektywie 93/13.

107. Patrząc pod innym kątem, pragnę nadto zauważyć, że okoliczność, iż zawisła przed Tribunal d'instance sprawa została wszczęta z inicjatywy państwa Rampion i że w postępowaniu tym są oni reprezentowani przez pełnomocnika będącego prawnikiem, podczas gdy w sprawach krajowych, które dały przyczynek do wydania wyroków w sprawach Océano Grupo Editorial i Salvat Editores oraz Cofidis, pozwani konsumenci nie stawili się na rozprawie, nie tłumaczy w niniejszej sprawie odmiennego wniosku w kwestii orzeczonej w tych wyrokach konieczności interwencji sądu z urzędu dla celów skutecznej ochrony praw konsumenta. Problem ten należy bowiem rozstrzygnąć na płaszczyźnie ogólnej, a mianowicie w świetle charakteru sporu i cech postępowania koniecznego do rozstrzygnięcia tego sporu, abstrahując przy tym od konkretnych okoliczności poszczególnego postępowania. Jednocześnie nie widzę, na jakiej podstawie można by dopuścić, aby ten sam przepis dotyczący ochrony konsumenta mógł być stosowany z urzędu w stosunku do takiego, a nie innego konsumenta tylko dlatego, że pierwszy z nich nie ustanowił pełnomocnika procesowego będącego prawnikiem do reprezentowania go przed sądem, podczas gdy drugi z nich ustanowił takiego pełnomocnika procesowego.

108. Dlatego sugeruję Trybunałowi udzielenie następującej odpowiedzi na drugie pytanie prejudycjalne:

„Dyrektywa 87/102 nie stawia sobie jedynie celu ochrony konsumentów biorących kredyt konsumencki, ale również, a nawet przede wszystkim ma na celu zagwarantowanie stworzenia wspólnego rynku kredytów konsumenckich.

Aby móc udzielić skutecznej ochrony konsumentom zgodnie z celem przewidzianym w art. art. 11 dyrektywy 87/102 sąd krajowy powinien mieć możliwość stosowania z urzędu przepisów krajowych dotyczących współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług, które wykonują ten artykuł lub są z nim zgodne".

V — Wnioski

109. W świetle powyższych rozważań proponuję Trybunałowi udzielenie następujących odpowiedzi na pytania prejudycjalne przedłożone przez Tribunal d'instance de Saintes w orzeczeniu odsyłającym z dnia 16 listopada 2005 r.:

1) Artykuł 11 dyrektywy Rady z dnia 22 grudnia 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego (87/102/EWG) wymaga, aby przepisy krajowe dotyczące współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług, które wykonują ten artykuł lub są z nim zgodne, mogły być stosowane również w braku wzmianki w umowie o towarze lub usłudze, których zakup jest przedmiotem finansowania.

2) Dyrektywa 87/102 nie stawia sobie jedynie celu ochrony konsumentów biorących kredyt konsumencki, ale również, a nawet przede wszystkim ma na celu zagwarantowanie stworzenia wspólnego rynku kredytów konsumenckich.

   Aby móc udzielić skutecznej ochrony konsumentom zgodnie z celem przewidzianym w art. art. 11 dyrektywy 87/102 sąd krajowy powinien mieć możliwość stosowania z urzędu przepisów krajowych dotyczących współzależności między umową kredytu a umową dostawy towarów lub usług, które wykonują ten artykuł lub są z nim zgodne.